

Неканонічна стратегія

УДК 94:327

Ірина ВИШНЕВСЬКА,
аспірант Інституту світової
економіки і міжнародних
відносин НАНУ

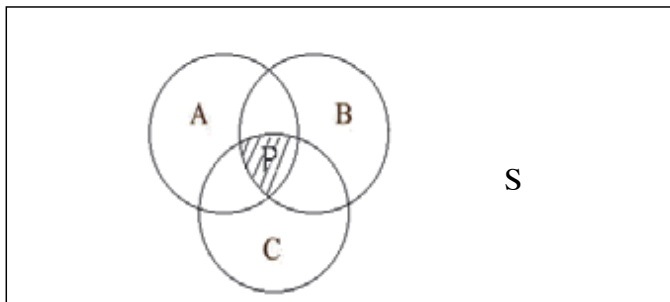
Частина II
(початок у № 1 «З.С.»
за 2014 рік)

3.4. СКЕЛЕТ

Знаючи план твору – неважко спрогнозувати, про що в ньому йтиметься, а знаючи план дій – можна передбачити результат. Розглянемо американську стратегію стримування і залучення Китаю та гіпотезу, що американсько-китайські відносини, як і сама стратегія, – це форма, яку визначає так званий скелет. Кістяком виступає конкретна структура, що базується на маніпуляції категоріальним апаратом. Це – так званий код, який треба розпізнати. КНР і США – партнери, але не союзники (немає відповідного договору). Слід розрізнити поняття «партнер» і «союзник». «Союзники існують для короткочасних цілей, а партнери – для довгострокових. Між союзниками може виникнути війна в майбутньому, а між партнерами війни не можливі» [8, с. 50]. Стратегічне партнерство передба-

чає надання військової допомоги на прохання країни-партнера, однак партнерство не зобов'язує країну до таких дій, як це прийнято за союзницьких взаємин [9, с. 57].

Отже, союзники надають гарантії безпеки, на відміну від стратегічних партнерів. Теорія міжнародних відносин детермінує поняття «взаємозалежність» держав як наявність їх співпраці в декількох сферах. Взаємозалежність не дозволяє партнерам воювати між собою, оскільки це призводить до обопільного програшу. Аби КНР не обійшла країну-лідера, американці розробили механізм стримування Піднебесної за допомогою створення кільця союзників США (кільце анаконди). У маніпуляції категоріальним апаратом «партнер – союзник» закладена сутність американської стратегії стримування та залучення КНР. Цю стратегію можна зобразити схематично:

Зовнішньополітична стратегія США, що складається з набору тактик. З одного боку – це тактика P, виражена партнерством між США і КНР (на малюнку зображено заштрихованою частиною). $P = (A \cap B) + (A \cap C) + (B \cap C)$, де P утворено шляхом перетину різних сфер співробітництва (торгово-економічного, науково-технічного, культурно-гуманітарного тощо). Таким чином, зв'язки стають взаємозалежними. Інша тактика S має на меті стримувати Китай шляхом укладання мережі союзницьких договорів із сусідами КНР. S є запереченням P, водночас доповнює його.

Summary

The article examines the basic theoretical ideas about genesis, nature and properties of non-canonical strategy in order to understand the reasons for emergence of some unforeseen political processes. To that end, firstly, the essence of the "strategy" concept is analyzed, a comparative description is conducted with tactics, then it is contrasted with similar categories "game", "stratagem" in substance and, finally, the main factors are specified which help to detect non-canonical strategy in time.

Keywords: non-canonical strategy, tactics, stratagem, game, information noise, legitimacy, time and space.

За подібним принципом формується стратегія конгейджмента. Отож, засекреченим «кодом» американсько-китайських відносин, що скеровує реальність, є нічим не примітна схема з категоріального апарату. Маніпулюючи ним у межах легітимності, вибудовуючи ряди-ходилабіринти, теоретики складають так звану «музику».

Як кожна кістка скелета знає своє місце, так і складові національної стратегії повинні бути поставлені у виграну зону. Поміняйте місцями кістки рук із кістками ніг. Безглузда пропозиція? Але часто подібне пропонують робити ті, хто визначає долю національної стратегії. Лише пролобіювавши перестановку місцями незначних пунк-

тів у нашій національній стратегії, конкуруюча країна отримує прерогативу бігти завжди попереду. Можливий також інший варіант: ліквідація узгодженості дій.

Відомий італійський генерал, військовий теоретик Дж. Дуе головною причиною поразки в Першій світовій війні назвав відсутність єдиної стратегії, кожен рід військ вів власну війну, звітуючи перед своїм відомством. Як наслідок – великі людські та фінансові втрати [10, с. 9-11].

3.5. ПРИМАНКА

Скільки агрегатів – стільки й механізмів роботи неканонічної стратегії. Про кількість деталей годі й говорити. Однією зі складових у неканонічній стратегії часто є приманка, на кшталт блешні для ловлі щук. Країна, мов та риба, заковтує гачок, стаючи легкою здобиччю рибалок. Приманкою бувають не лише гроші, а навіть жарт чи сумнівна можливість потрапити в авторитетне коло. Наприклад, у оголошенні одного тиму йшлося про таку обіцянку відвідувачам: «Два часа тренувальної стрельби в нашом тире – и вы сможете попасть в Книгу рекордов Гиннеса». Адміністрація тиму, як не дивно, майже завжди свою обі-

цянку виконувала. У чому ж так званий стратегічний секрет? Власник закладу щомісяця закупував кількасот примірників Книги рекордів Гіннеса.

Неканонічні стратегії не гребують обіцяною-приманкою, яка заздалегідь є брехнею. Людей заманюють на слизке – показавши там щось дуже привабливе, те, що користується найбільшим попитом. І хоча зараз народ розумніший, однак стратеги вдаються до цукерки-обманки, у якій об'єм забезпечується тією ж таки обіцяною дати бажане, наприклад, гроші, а обгортка-жарт притягує погляд, гіпнотизуючи. Наприклад, в Англії було введено страхування для цнотливих дівчат. Будь-яка щасливиця могла отримати 1 мільйон фунтів стерленгів, якщо завагітніє від «непорочного зачаття». Жириновський обіцяв кожній жінці – по чоловіку. Оскільки політика Володимира Вольфовича прославилася своєю епотажністю, то, зрозуміло, що такі заяви були сприйняті зі звичною усмішкою. А от заяви Горбачова, який обіцяв за кілька років дати кожному по квартирі, – сприймалися з довірою. У цьому разі було застосовано «стратегічну мишоловку».

Китайська мудрість повчає: «Майстерний стратег розкладає кожен свій маневр на ланцюг вкрай дрібних, приватних, майже непомітних вчинків, так що стає неможливо помітити його початок і кінець» [11, с. 241].

3.6. ПАРАДОКС

У системі міжнародних відносин стає дуже популярним метод «гри на

парадоксах». Парадокс (із гр. *paradoxos* – несподіваний, дивний) – це пара суджень, які заперечують одне одного і водночас є рівноцінними.

На сучасному етапі в системі міжнародних відносин фіксуються «ігри без правил», козирем яких стає штучно створений парадокс.

Узимку 2009 р. офіційний Київ потрапив у пастку «гри на парадоксах». Оскільки холодною зимою не можна було відмінити чи зупинити, тому Ю. Тимошенко за будь-яких умов повинна була підписати газовий контракт із Росією.

«Гра на парадоксах», як і кожна змагальна гра – дає лише миттєву перемогу, не гарантуючи її закріплення. Може статися, що сьогоднішній вигравш – це рубання гілки, на якій сидиш. Скажімо, енергетичний тиск з боку Росії змусив українських стратегів прокинутися і розпочати перемовини із США, які мають досвід видобутку сланцевого газу. На сучасному етапі застосування жорстких методів – програтий варіант, оскільки існує варіантність стратегічних партнерів. Росія, діючи щоразу в межах тактики, а не стратегії, отримує вигравш на сьогодні, однак програш – на завтра.

У сучасній міжнародній системі спостерігаються парадокси, викликані не тільки «іграми без правил», а й застосуванням застарілих штампів та умовностей. Наприклад, коли Б. Обама відмовився діяти в Сирії традиційно (як поведився, скажімо, його «сильний» попередник в Іраку) – його охрестили слабаком. За будь-яких обставин Обама

потрапляє в парадоксальну ситуацію: якби розпочав війну – засуджували б, не розпочав – назвали б слабаком. Хоча насправді легко йти протореним шляхом, легко сильному демонструвати свою силу. Найважче першому йти, торуючи шлях для інших.

3.7. РОЗКОЛ

А. Жоміні писав, що стратегія – це мистецтво вміло управляти масами. Нині світ намагається звести збройні війни між державами до мінімуму шляхом переведення людської агресії на внутрішньодержавний рівень. Так, В. Ворошилов, відомий як ведучий гри «Що? Де? Коли?», ще за радянських часів написав цікаву книгу «Феномен гри», у якій розглядав механізм розколу суспільства на угруповання: за «міжнаціональними відмінностями, вулиця на вулицю, місто на місто, клас на клас, інститут на інститут – усе ті ж стимули, ті ж важелі психологічного впливу... Коли ж протиріччя сторони розведені

в просторі та спрямовані один проти одного, залишається тільки активізувати кожен з них. Яким чином?» – запитує Ворошилов, а потім доводить, що ця справа є справжнім мистецтвом. Та якщо Ворошилов зумів повернути його в русло благородне – розкол – заради об'єднання соціуму навколо процесу пізнання, де перемога є результатом чесної гри, її може отримати будь-хто, то розкол всередині країни з використанням «брудних ігор» заради об'єднання навколо якогось політика – це вже брудна справа. Тут варто звернути увагу на ключові моменти: Ворошилов залишався завжди в тіні, весь цей розкол був спрямований не заради якогось лідера, а заради великої справи – ерудиції громадян. Усі отримували зиск: і держава цілому, і глядачі, і кожна команда гравців. У розколі ж громадян, скажімо, за територіальними ознаками, відсутній конче необхідний об'єднуючий

чинник, який би забезпечував усім виграв, на кшталт синергетичного ефекту. Тут задіяний лише механізм розколу. Це – швидше диверсія проти свого народу, ніж бажання йому допомогти. То чи варто застосовувати такий механізм приходу до влади якогось одного, хай і дуже симпатичного політика, якщо нація буде хворіти ще довго й після складання його повноважень?

3.8. РЕСУРСИ

Це може дозволити собі лише 3% жителів Японії. Велика кількість японців беруть участь у щотижневій загальнонаціональній лотереї за право отримати це. Що саме в Японії є настільки цінним? Земля. А в лотерею можна виграти клаптик землі для захоронення на цвинтарі поки що живої людини. Однак стратегічним ресурсом держави не можна назвати те, чого в ній обмаль. Із цієї логіки випливає, що земля в Японії не є стратегічним ресурсом, тоді як в Україні вона ним є.

У цьому контексті виникає бажання донести до читача цікаву інформацію: Ціолковський вирахував, що для вічного харчування одного космонавта в польоті достатньо одного квадратного метра ґрунту, засіяного бананом. Проте зараз фіксуються слабкі сигнали, які вказують, що земля може стати основним стратегічним ресурсом. Її скуповування грандами – Сполученими Штатами (4 136 973 га, найбільше придбання здійснила американська компанія VNR Billiton в Індонезії – 364 тис. га землі) та Китаєм (5 354 502 га, найбільше придбала землі інвестиційна група Phou Mady в Кам-

боджі – понад 10 тис. га під лісове господарство) – створює ажіотаж. З'являються прогнози щодо загрози голоду для людства. Ось, мовляв, чому змушені використовувати генетично модифіковані продукти харчування. Чи є виправданою така політика? Чи дійсно існують такі загрози? Чи, можливо, це – стратегічний хід задля якоїсь мети? Скажімо, отримання прибутку, на кшталт того, як зараз заробляють на діагностиці цукрового діабету, стерши з пам'яті копійчаний метод вимірювання рівня цукру лакмусовим папером. Національним стратегічним ресурсом України є чорноземи, які швидко можуть втратити свою цінність унаслідок переведення їх на технічну основу (вирощування ріпака) і на вирощування ГМО-рослин, після яких звичні культури не родять.

Кожна країна має свій стратегічний ресурс, який за своєю важливістю з плином часу може втрачати силу чи навпаки. У Голландії національним стратегічним ресурсом вважаються корови голландської породи, отож комп'ютерна інформація про них (на 2 млн. об'єктів) зберігається в секретному бункері, здатному витримати ядерну війну.

Стратегічним ресурсом Росії до середини XIX ст. були, наприклад, коноплі, однак із появою пароплавів різко скоротилася кількість вітрильників, а отже, попит на корабельні конопляні канати упав до мінімуму.

Хоча стратегічні ресурси здатні забезпечити державі добробут, іноді вони стають справжнім прокляттям. Термін «прокляття

ресурсів» уперше ввів у науковий обіг у 1993 р. Річард Аут для характеристики ситуації, коли країна зі значними природними ресурсами є менш розвинутою економічно, ніж країни з невеликими запасами або без них. Це явище було підмічено давно. Скажімо, у 1959 р., коли Голландія відкрила родовища природного газу, з'являється «голландська хвороба», за якої великі прибутки від експорту природних ресурсів призвели до падіння конкурентоспроможності інших секторів економіки. На ресурсне прокляття хворіє африканське населення: на тлі значних запасів природних ресурсів Чорного континенту – його населення на межі виживання. Ресурсне прокляття зумовлює критичне розшарування суспільства на багатих і бідних; ресурси опиняються в руках невеликої групи політичної еліти, тому в ресурсозалежних країнах дуже високий рівень матеріального розшарування, особливо за наявності недосконалих інститутів і корупції.

Країни «з майбутнім» формують свої національ-

ні стратегії на догоду більшості. Згадаймо китайців, які надають перевагу та, відповідно, фінансують тільки ті проекти, що дають зиск якомога більшій кількості населення. Багатий на ресурси Катар також не страждає на «прокляття». Держава забезпечила своїм громадянам безкоштовну освіту, медицину та навіть електроенергію. Катар виходить на перше місце у світі за показником ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності в 103,9 тис. доларів.

Верді-Дю-Вернуа писав: «Уся стратегія – знання та вміння вести масштабні операції – обертається в межах цих двох питань, але якщо вишколене розуміння може привести до правильного вибору цілей і шляхів до них, то таких досягнень можна чекати лише від стійкого й енергійного характеру» [12, с. 222]. Отож, у будь-якій національній стратегії ключову роль відіграє людський ресурс. Багато важить і те, хто саме візьметься за справу.

Згадаймо блискавичне сходження на Олімп визнання брэнда Kenneth

Cole. Усе почалося з бажання тоді ще нікому не відомого Кеннета Коула розмістити свою продукцію на нью-йоркській виставці індустрії взуття. Однак за участь треба було сплатити велику суму, якої не було. З'явилася ідея арендувати місце в одному з численних магазинів навколо виставки. Але знову дорого! Здатися? Це не для Кеннета. Він вирішив арендувати трейлер, який стояв би при вході на виставку. Проте товариш попередив, що досі ніхто не зміг отримати дозвіл на паркування величезного транспортного засобу в центрі Манхеттена. Але ж повинні бути винятки з правил... І бізнесмен-початківцеві їх знайшов: дозвіл отримували ремонтні служби газу, електрики та інших комунікацій, а також кіностудії, що знімали у Нью-Йорку фільми. Кеннет помчав до сусіднього магазину, де можна було надрукувати візитівки та бланки фірми. За короткий час назва компанії Kenneth Cole Inc. трансформувалася в Kenneth Cole Productions Inc. Дозвіл на зйомку фільму «Народження Компанії Взуття» був отриманий із легкістю.

У день відкриття виставки посеред Манхеттена, прямо навпроти входу до неї, стояв величезний трейлер із написом «Kenneth Cole Productions Inc.», у який урочисто вела червона доріжка. Довгоногі моделі приваблювали потенційних покупців. Усе було в межах закону: два оператори; дві камери, у яких навіть іноді була плівка; два поліцейські, яких міська влада змушена була надати для зйомки фільму. Отож, усі 40 тис.

пар взуття, виготовлені на той час, було продано за перші 2,5 дні, а за тиждень Кеннет Коул уклав величезні контракти з усіма оптовими покупцями.

Серед стратегічних варто назвати такі невидимі ресурси держави, як патріотизм, моральний дух громадян, позитивні імпульси (добрий настрій) тощо. Суцільний негативний потік телевізійних новин сприяє підтриманню дисипативного стану в суспільстві. Ще Наполеон говорив, що перемога на три чверті залежить від моральних елементів і на одну чверть від інших умов. Англійський фельдмаршал Монтгомері в одному зі своїх виступів стверджував: «Без високого морального стану ніякого успіху не можна досягти, якими б вдалими не були стратегічні й тактичні плани та все інше» [13, с. 184-185]. Проте авторка статті вважає, що погляди Монтгомері дещо застарі-

ли, оскільки стан морального духу громадян держави повинен забезпечуватися самою національною стратегією. Щодо важливості морального духу громадян у досягненні державою виграшного положення – то тут фельдмаршал мав рацію.

У формуванні морально-політичного чинника вирішальна роль належить політиці, яка створює для цього ідеологічні та економічні умови [14, с. 51].

Стратегічним ресурсом може бути інтерес, заборонений плід, що завжди притягує. За цим принципом діяв у Франції Антуан Огюст Пармантьє: щоб змусити селян вирощувати картоплю, яка вважалася «чортовим яблуком», аптекар посадив її у себе на городі, а потім найняв загін солдатів для охорони. Удень солдати виконували свою справу дуже пильно, а вночі відпочивали. Цікавість перемогла – і селяни потайки серед ночі вири-

вали бульби й саджали у себе на городі. Таким чином, цікавість стала тим ресурсом, який допоміг реалізувати план вирощування картоплі по всій Франції.

3.8.1. ЕКСЕРГЕТИЧНИЙ РЕСУРС

Найбільш ефективним є застосування ексергетичних стратегічних ресурсів, які характеризуються багатозазовістю. Розберемося на прикладі. В одному з готелів канадської провінції Квебек збереглося оголошення з 1882 р.: «Переконаливо просимо всіх гостей встати до шостої ранку, оскільки до стирання потрібні до сніданку як скатертини».

Ексергетичне рішення? Ні, хоча одна річ виступала і як скатерadlo, і як скатертина. У жінок деяких азійських народів одна й та ж спідниця вказувала і на святковий, і на

буденний день. Якщо наживоріт – то день буденний, а якщо на лице – то у них свято. Однак це, знову ж таки, не вказує на ексергію, бо і спідниця, і простираadlo перебували у своєму звичайному стані, ось тільки виконували різне призначення.

Ексергетичним ресурсом є вода, яка перебуває в різних станах: рідкому, газоподібному, твердому. Ексергетичним ресурсом є люди, розбурхавши емоції яких можна досягти політичних цілей. Ернест Гемінгвей (Хемінгуей) назвав 5 складових, без яких не буде письменника: вино, гроші, жінки, карти й честолюбство. Однак, як зазначив Гемінгвей, їх наявність також губить письменника. Отож, у системі міжнародних відносин та в окремо взятій державі ексергетичний ресурс може бути використаний як для добрих справ, так і для поганих.

У багатьох геніальних людей був індивідуальний ексергетичний ресурс, що викликав творчу наснагу. Бальзак і Вольтер не могли писати без кави, а Шіллер – без тазака з холодною водою для ніг. Філософ Кант, обдумуючи свої ідеї, обов'язково сідав біля вікна, щоб було видно старовинну вежу; а композитор Сарті творив у порожній кімнаті, куди не пробивався жоден промінь світла. Таким чином, важливим є врахування індивідуальних особливостей об'єкта, на який спрямовано дію ексергетичного ресурсу.

Ексергетичний ресурс – як каталізатор, що приводить систему в дію. Наприклад, каталізато-

ром є платина: у її присутності загоряється водень сам по собі при кімнатній температурі. Каталітичні системи мають підвищену активність і селективність, тобто відрізняються вибірковістю дій: при золоті водень не горить, а при платині – загоряється.

Ексергетичний ресурс відкидає зайві зусилля, він дає найбільший результат за найменших затрат. Міністр ВПК Німеччини в 1943-1945 рр. Альберт Шпеєр, аналізуючи стратегію союзницьких військ під час Другої світової війни, висловив у своїх спогадах думку про те, що війну можна було б припинити протягом 2-3 місяців, якби союзники вивели з ладу лише три шарикопідшипникові заводи, від яких залежало все машинобудування рейха.

Мінімізація витрат та мінімізація шляху до бажаного результату – коронний процес ексергії. У Чилі існувала проблема контролю за виручкою вуличних торговців, яку вдалося подолати завдяки двом тактичним ходам: по-перше, кожен торговець мав встановити касовий апарат. По-друге, було оголошено національну лотерею на чеки. Тепер покупці, а не чиновники, стали вимагати чек за кожну, бодай і невеличку, покупку. Скорочення проміжного ланцюга контролю пришвидшило бажаний результат.

У книзі Денніса Медоуз «Межі зростання», концепція якої була прийнята Римським Клубом як базова, йдеться про те, що наш світ можна представити як певну математичну систему, яка складається

з п'яти змінних: зростання населення, виробництво продуктів харчування, використання невідновлюваних природних ресурсів, індустріалізація та забруднення довкілля.

На думку авторки цієї статті, усі ці ресурси, навіть негативні (наприклад, промислові відходи), за умов ексергетичного переходу до єдиної системи-організму, стають у вищій мірі раціональними. Коли ж вони розрізнені, тоді й виникає можливість перевести, скажімо, людський ресурс у негативне русло. Людина, мов той кришталевий бокал, уміст якого може спричинити й дебош у компанії. Людські емоції стають головним стратегічним ресурсом політики.

Отож, якщо система застосовує ексергетичні ресурси, то це надає їй перевагу. Усе геніальне – просто. Сунь-цзи стверджував, що коли піднімають легку пір'їнку, то це не вважається великою силою; коли бачать сонце і місяць, це не вважається гострим зором; коли чують гуркіт грому, це не

вважається тонким слухом... Тому ідеальним є тільки той переможець, що не має ні слави розуму, ні мужніх подвигів. Побачити його мистецтво, оцінити його талант зазвичай можуть тільки ті, хто володіє великим розумом і проникливістю.

(Завершення статті в наступному номері «З.С.»)

Список використаних джерел:
8. Skidelsky R. *Imbalance of power // Foreign Policy*. – 2002. – March-April. – P.40-68. 9. Перепелиця Г. *Як жити, відрізняючись, але в гармонії. Теоретичні аспекти міждержавних відносин // Політика і час*. – 2002. – № 4. – С. 50-64.
10. Ниязов Н. С. *Основные стратегические концепции и вооруженные силы ведущих стран мира межвоенного периода*. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. – 128 с.
11. *Китайская наука стратегии. Серия «Каноны» / Сост. В.В. Малявин*. – М.: Белье альвы, 1999. – 416 с.
12. *Стратегия в трудах военных классиков. Т.1 / Под ред. А. Свечина*. – М.: Высший Военный Редакционный Совет, 1924. – 367 с.
13. Мильштейн М.А., Слободенко А.К. *О буржуазной военной науке*. – М.: Воениздат, 1957. – С. 184-185.
14. *Военная стратегия / под ред. В.Д. Соколовского*. – М.: Воениздат, 1968. – 464 с.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні теоретичні уявлення про генезу, природу та властивості неканонічної стратегії з метою розуміння причин появи деяких непередбачуваних політичних процесів. Для цього проаналізовано сутність поняття «стратегія», здійснено його порівняльну характеристику з «тактикою»; проведено співставлення з близькими за змістом категоріями «гра», «стратагема»; виокремлено основні фактори, які допомагають виявити неканонічну стратегію своєчасно.

Ключові слова: неканонічна стратегія, тактика, стратагема, гра, інформаційний шум, легітимність, час і простір.

АННОТАЦІЯ

В статті рассматриваются основные теоретические представления о генезисе, природе и свойствах неканонической стратегии с целью понимания причин появления некоторых непредсказуемых политических процессов. Для этого проанализирована сущность понятия «стратегия», осуществлена его сравнительная характеристика с «тактикой»; проведено сопоставление с близкими по смыслу категориями «игра», «стратагема»; выделены основные факторы, которые помогают выявить неканоническую стратегию своевременно.

Ключевые слова: неканоническая стратегия, тактика, стратагема, игра, информационный шум, легитимность, время и пространство.